

Ks. JÓZEF GÓRZYŃSKI

OBECNOŚĆ MARYI W TAJEMNICY PASCHALNEJ CHRYSTUSA
W ŚWIETLE WYBRANYCH FORMULARZY
*COLLECTIO MISSARUM DE BEATA MARIA VIRGINE*¹

Liturgiczny kult Matki Bożej, zawsze obecny i ważny w modlitwie i w życiu Kościoła, stał się w okresie posoborowym miejscem wielu bardzo znaczących przemian. Soborowa reforma, która otworzyła nowe perspektywy i wskazała nowe zadania zarówno dla liturgii, jak i dla mariologii, zaowocowała podkreśleniem obecności Maryi w liturgii w stopniu niespotykanym dotąd w Kościele rzymskim². Nie chodzi o zwykłą częstotliwość występowania tematyki maryjnej w liturgii rzymskiej, która, dodajmy, była w niej zawsze znacząca. Dokonana przemiana ma wymiar jakościowy i cechuje się zmianą spojrzenia na obecność Maryi w liturgii. Jest ona rezultatem poszukiwania teologicznego uzasadnienia tej obecności³. Podstawę w tym względzie stanowi soborowa reforma, głównie poprzez określenie samej natury liturgii i wskazanie na istotę związku, jaki łączy Maryję z liturgią. Możemy powiedzieć, że Sobór w kontekście relacji Maryja – liturgia, określa liturgię jako celebrowanie zbawczego dzieła Chrystusa, Maryję zaś postrzega w nierozzerwalnym związku z tym dziełem. W ten sposób Konstytucja o liturgii świętej „odsłania fundament teologiczny związku Maryi z liturgią jako celebrację

¹ Niniejszy artykuł w swej zasadniczej części stanowi wyciąg z mojej pracy pt. *Matka Boża w misterium paschalnym*, Warszawa 1999.

² Por. E. Toniolo, *Maria nella vita della Chiesa dal concilio ad oggi. Punti acquisiti e problemi aperti* [w:] R. Falsini (a cura di), *Maria nel culto della Chiesa. Tra liturgia e pietà popolare*, Milano 1988, s. 9.

³ Por. J. Castellano, *La presenza di Maria nella liturgia: una giustificazione teologica* [w:] W. Beinert (a cura di), *Il culto di Maria oggi. Teologia – liturgia – pastorale*, Edizioni Paoline, Roma 1985², s. 97.

tajemnicy paschalnej Chrystusa⁴. Właśnie w tej definicji liturgii znajdujemy klucz do zrozumienia wspomnianego związku, gdyż Konstytucja czyni pojęcie *mysterium paschalnego* kluczem do interpretacji całego kultu chrześcijańskiego. Kościół naucza, że „Chrystus oznacza i urzeczywistnia w liturgii Kościoła przede wszystkim swoje „mysterium paschalne”⁵. Celebując w liturgii zbawcze dzieło Boga w misterium paschalnym Chrystusa, Kościół znajduje w nim Maryję jako wewnętrznie złączoną z Synem. Treść tego związku jest niezwykle istotna dla zrozumienia natury celebracji Maryi w liturgii. Pytanie zatem o obecność Maryi w liturgii wiąże się ściśle z pytaniem o jej związek z misterium paschalnym.

Wyjątkową okazją do zgłębienia tego problemu stanowi edycja nowej księgi liturgicznej, którą jest *Collectio Missarum de Beata Maria Virgine*⁶. Została ona wydana jako dodatek do posoborowego Mszału rzymskiego, którego odnowiona euchologia maryjna nie odpowiadała oczekiwaniom wywołanym soborową refleksją nad miejscem Matki Bożej w liturgii. Całkowity niemal brak tekstów euchologicznych, podejmujących tematykę relacji Maryi do tajemnicy paschalnej, stanowi jeden z podstawowych zarzutów. Chociaż w zgodnej opinii znawców zagadnienia, wraz z edycją Mszału Pawła VI stan euchologii maryjnej poprawił się w sposób zasadniczy, to jednak opinii tej nie można, jak podkreślają, odnieść do formularzy z *Commune Beatae Mariae Virginis*, czyli tych, które niezależnie od określonych datą świąt maryjnych, przeznaczone są do celebracji w poszczególnych okresach roku liturgicznego. Zaznacza się tu między innymi wspomniane teologiczne ubóstwo euchologii maryjnej niektórych okresów liturgicznych, jak np. Wielkiego Postu i okresu Wielkanocnego. *Collectio*, która w założeniu jest uzupełnieniem tej części Mszału, wypełniając powyższe braki zagospodarowuje m.in. przestrzeń Okresu Wielkanocnego, gdzie przedstawia Maryję w relacji do misterium paschalnego. Właśnie teksty liturgiczne z tego okresu stanowią doskonałą okazję do przyjrzenia się, jak Kościół posoborowy w swojej *lex orandi* prezentuje interesujący nas związek Maryi z misterium paschalnym. Stąd też pytanie o to, jaki obraz udziału Maryi w misterium paschalnym Chrystusa wyłania się z tekstów formularzy paschalnych *Collectio*, wydaje się jednym z najbardziej interesujących i istotnych pytań, które w odniesieniu do tej nowej księgi liturgicznej należy postawić.

Temat mojego opracowania obejmuje Okres Paschalny, czyli odnosi się do czterech formularzy, które na ten okres liturgiczny przewiduje *Collectio*. Są to

⁴ J. Sroka, *Obecność Maryi w odnowionym roku liturgicznym [w:] Mszał księgą życia chrześcijańskiego*, red. B. Nadolski, Poznań 1989, s. 141–155.

⁵ KKK 1085.

⁶ Congregatio pro Cultu Divino, *Collectio Missarum de Beata Maria Virgine*, I–II, Libreria Editrice Vaticana 1987 (= *Collectio*); wyd. polskie: *Zbiór Mszy o N.M.P., + Lekcjonarz do Mszy o N.M.P.*, Poznań 1998.

kompletne formularze posiadające własne teksty eucharystyczne (zarówno eucharystię „większą” — prefacja, jak i „mniejszą” — oracje), własne czytania biblijne i śpiewy międzylekcyjne oraz własne antyfony. Przeprowadzając niniejsze studium, starałem się uwzględnić zarówno tematykę własną poszczególnych formularzy, jak i ich tematykę wspólną w ramach okresu paschalnego.

Moim zdaniem, w sposób najbardziej czytelny w paschalnych tekstach *Collectio* zarysowują się trzy tematy, podjęte zarówno w eucharystii, jak i w tekstach biblijnych, dla ukazania obecności Matki Najświętszej w misterium paschalnym Chrystusa.

Pierwszy wiąże się z podkreśleniem postawy wiary Maryi, która to postawa zdecydowała o Jej udziale w całym zbawczym misterium Chrystusa, z tajemnicą paschalną włącznie. Dodajmy, że jest to po raz pierwszy tak wyraźne zaznaczenie tego tematu w eucharystii rzymskiej.

Drugim tematem, który analizowane teksty podkreślają, a który pozwala widzieć Maryję jako nieprzerwanie obecną w celebrowanym przez Kościół misterium paschalnym, jest Jej duchowe macierzyństwo, będące ciągle żywym udziałem w paschalnym dziele rodzenia nowych dzieci Bożych.

Trzeci wreszcie temat dotyczy zawsze obecnego i podkreślanego w mariologii zagadnienia relacji Matki Najświętszej z Osobą Ducha Świętego. W paschalnych tekstach *Collectio* temat ten podejmowany jest w związku z koniecznością wykazania, że postawa otwartości Maryi na działanie Ducha Świętego nie tylko zdecydowała o udziale Jej samej w tajemnicach paschalnych, ale stała się także wzorem dla Kościoła w dążeniu do takiego udziału.

Każdy ze wspomnianych tu tematów omówię oddzielnie. Na koniec postaram się z całości omawianych zagadnień wydobyć te myśli, które w liturgiczno-pastoralnym życiu Kościoła mogą posłużyć za wskazania na drodze do coraz pełniejszego udziału w misterium paschalnym, na wzór Maryi.

1. UCZESTNICTWO MARYI W PASCHALNYCH WYDARZENIACH JAKO KONSEKWENCJA JEJ WIARY

Pierwsza myśl, którą podkreślają paschalne formularze *Collectio*⁷, a która pozwala mówić o obecności Maryi w misterium paschalnym, wiąże się z nieskazitelną wiarą Maryi. Z tekstów wspomnianych formularzy wynika, że Maryja

⁷ Poszczególne formularze oznaczać będziemy podając ich numer i skrót, np.: 1fpC = pierwszy formularz paschalny *Collectio*. Skrót ten poprzedzany będzie symbolem określonej modlitwy z danego formularza: Ac = antyfona komunijna, Ai = antyfona na wejście, C = kolekta, PC = modlitwa po Komunii, Pr = prefacja, SO = modlitwa nad darami, 1Cz = 1 czytanie.

uczestniczyła w tajemnicy paschalnej przez wiarę, tak jak przez wiarę uczestniczyła w tajemnicy Wcielenia i we wszystkich innych tajemnicach zbawczych Jej Syna. Najbardziej dosłownie prawdę tę artykułuje tekst prefacji pierwszego paschalnego formularza. Znajdujemy w nim stwierdzenie, że Zmartwychwstanie jest wywyższeniem wiary Maryi, ale przede wszystkim tekst ten wskazuje na istotę powiązania „przez wiarę” Matki Jezusa z Jego zmartwychwstaniem. Istotę tę można ująć w słowach określających wiarę Maryi jako: „niezachwiana” i „niezmienna”.

Kluczowe stwierdzenie, że Najświętsza Dziewica „*quae Filium credendo concepit, eius resurrectionem credendo expectavit*” znajdujemy w prefacji⁸. W stwierdzeniu tym uderza sugestia pewnej przyczynowości zachodzącej między wiarą Maryi wyrażoną wobec tajemnicy Wcielenia, a „tą samą” wiarą, którą przyjęła Ona tajemnicę Zmartwychwstania. Paralelizm ten wydaje się problematyczny przy prostym odwołaniu się do źródeł biblijnych, gdzie nie ma żadnej bezpośredniej wzmianki o postawie Maryi wobec faktu zmartwychwstania Jej Syna. Jednakże szersza i teologicznie pogłębiona interpretacja wydarzeń biblijnych doprowadza do takiego odczytania postawy Maryi, z której wynika, że Jej wiara, mająca cechę stałości i niezmienności, pozwoliła Jej na uczestnictwo w tajemnicy Zmartwychwstania tak, jak uczestniczyła Ona w tajemnicy Wcielenia. Przykładem takiej interpretacji jest zarówno tradycja patrystyczna, szeroko rozważająca ten temat⁹, jak i współczesne nauczanie Kościoła¹⁰. Zwłaszcza w tych dwóch źródłach, prawda o wierze Maryi znajduje swoje rozwinięcie i pogłębioną interpretację.

Z pierwszego formularza paschalnego obok prefacji, którą można uważać za zasadniczy tekst *Collectio* mówiący o wierze Maryi, również inne teksty podejmują ten temat. O ile jednak tekst wspomnianej prefacji niejako podawał racje obecności

⁸ Pr, 1fpC.

⁹ Podstawowe teksty patrystyczne podejmujące zagadnienie wiary Maryi przytoczyłem, wraz z ich omówieniem, w oddzielnym artykule: por. J. Górzyński, „*Maria fide aperta genuit Salvatorem eius resurrectionem credendo expectavit et est credentium mater*”. *Riflessioni patristiche nel contesto dei due formulari della „Collectio Missarum de Beata Maria Virgine”*, „Warszawskie Studia Teologiczne” VII/1994, s. 103–113; Należy dodać, że oprócz autorów, którzy nie mieli cienia wątpliwości, co do niezachwanej wiary Maryi, nawet pod Krzyżem (św. Augustyn, św. Ambroży), byli również i tacy (Orygenes, św. Bazyl Wielki, św. Cyryl Aleksandryjski), którzy widzieli Maryję pod Krzyżem jako ogarniętą wątpliwościami. Ci ostatni zazwyczaj dochodzili do takiego stwierdzenia, interpretując przepowiedziany przez Symeona miecz (Łk 2, 35). Najczęściej jednak czynili to w określonym kontekście mającym wykazać naturalność takiej postawy Maryi jako kobiety oraz widząc określone miejsce dla tej postawy w Bożej ekonomii zbawienia.

¹⁰ Najpełniejszą wykładnię postawy wiary Matki Najświętszej daje papież Jan Paweł II w Encyklice *Redemptoris Mater* (= RM). Zawarte są tam słowa, które najbliższej współbrzmia z zacytowanymi wyżej słowami prefacji. Papież, stwierdzając, że Maryja pod Krzyżem była z Synem zjednoczona przez wiarę, dodaje, że „przez tę samą wiarę, przez którą przyjęła objawienie anioła w momencie zwiastowania”, por. RM 18.

Maryi w misterium paschalnym, o tyle pozostałe teksty, przyjmując tę prawdę za oczywistą, wskazują na wiarę Maryi jako na wzór uczestniczenia przez wiarę w tajemnicy paschalnej. Idea ta, podobnie jak poprzednia, znajduje swoje szerokie tło i konkretne odbicie w nauce Kościoła o Matce Bożej. Soborowa Konstytucja *Lumen Gentium* zaznacza, iż fakt, że Maryja „przez wiarę” w szczególny sposób współpracowała z dziełem Zbawiciela¹¹ stawia Ją w wyjątkowej relacji do Kościoła. Sobór, odwołując się do znanego wyrażenia św. Ambrożego: *Deipara est Ecclesiae typus*¹² podkreśla, że Maryja jest „pierwowzorem Kościoła w porządku wiary, miłości i doskonałego zjednoczenia z Chrystusem”¹³. O tej roli Maryi zdecydowały Jej wiara i posłuszeństwo, które charakteryzowały Jej postawę w chwili Wcielenia, gdzie „wysłannikowi Boga dała wiarę nieskażoną żadnym wątpliwością”¹⁴. Kościół zatem, ilekroć „wiernie wypełnia wolę Ojca”, „z wiarą przyjmuje słowo Boże”, „nieskazitelnie i w czystości dochowuje wiary danej Oblubieńcowi” oraz „zachowuje dziewiczo nienaruszoną wiarę”¹⁵, tylekroć naśladuje Maryję. Naśladowanie wiary Maryi, której „najważniejsze treści” Matka Najświętsza „łączy w sobie w pewien sposób i odzwierciedla”¹⁶, prowadzi Kościół do Boga. „Ustawiczne postępowanie w wierze” jest dla Kościoła sposobem upodobniania się do swego „wzniesłego Pierwowzoru”¹⁷. Papież Jan Paweł II zauważa, że Kościół jako pielgrzymujący „kroczy śladami wędrowni odbytej przez Maryję Dziewicę”¹⁸. Jej zaś droga jest „pielgrzymką wiary”. Tajemnica wiary Maryi jest zatem tajemnicą „wszystkich, którzy uczestniczą w tejże samej pielgrzymce wiary”¹⁹.

W całym zakresie tematu wiary Maryi rozumianej jako wzór dla Kościoła, teksty paschalne *Collectio* wskazują na kilka konkretnych aspektów. Pierwszy z nich to podkreślenie, że Maryja jest wzorem w przyjmowaniu słowa Bożego przez wiarę. Fragment Ewangelii z trzeciego formularza paschalnego przytacza słowa Jezusa: „Moją matką i moimi braćmi są ci, którzy słuchają słowa Bożego i wypełniają je” (Łk 8, 21). Zarówno sam kontekst celebracji, jak i jednoznaczność interpretacji tego tekstu w tradycji Kościoła, każą nam odczytać te słowa jako wskazanie na Matkę Najświętszą, która bardziej niż ktokolwiek inny jest wzorem słuchania i wypełniania słowa Bożego. Tak właśnie interpretowali te słowa Ojcowie Kościoła. Dla św. Augustyna zarówno przytoczone zdanie Jezusa, jak i Chrys-

¹¹ Por. KK 61.

¹² Por. S. Ambrosius, *Expositio Evang. Sec. Luc.*, Lib. II, 7 [w:] CCL 14, 33, (= PL 15, 1555).

¹³ KK 63.

¹⁴ *Ibidem*.

¹⁵ KK 64.

¹⁶ KK 65.

¹⁷ *Ibidem*.

¹⁸ RM 2.

¹⁹ RM 5–6.

tusowa odpowiedź na głos kobiety z tłumu: „błogosławieni ci, którzy słuchają słowa Bożego i zachowują je” (Łk 11, 28), są potwierdzeniem wielkości wiary Maryi. Jak bowiem zauważy biskup Hippony, właśnie Maryja jest bardziej błogosławioną w przyjęciu Chrystusa wiarą niż w poczęciu Go ciałem²⁰. Te same wypowiedzi Jezusa w identyczny sposób interpretuje Jan Paweł II. Papież stawia retoryczne pytania: „Czyż Maryja nie jest pierwszą pośród tych, „którzy słuchają słowa Bożego i wypełniają je”? Czyż nie do Niej odnosi się nade wszystko owo błogosławieństwo, jakie wypowiedział Jezus, odpowiadając na słowa nieznanej kobiety?”²¹. Następnie papież dodaje:

„Niewątpliwie Maryja jest godna błogosławieństwa dlatego, że stała się dla swego Syna Matką wedle ciała (»Błogosławione łono, które Cię nosiło i piersi, które ssałeś«) — ale również i nade wszystko dlatego, że już przy zwiastowaniu przyjęła słowo Boże, że słowu temu uwierzyła, że była Bogu posłuszna, ponieważ słowo to »zachowywała« i »rozważała w sercu« (por. Łk 1, 38.45; 2, 19.51) i całym swoim życiem wypełniała”²².

W ten sposób „przez wiarę” następowało „samoobjawienie się Boga żywego”, a Maryja „stawała się pierwszą „uczennicą” swego Syna”²³. Dlatego postawa Maryi w przyjmowaniu wiarą słowa Bożego stała się wzorem dla Kościoła, którego misja ma początek w przyjęciu wiarą Bożego objawienia, a dopełnia się w wierności temu objawieniu. Dlatego też Ewangelia z drugiego formularza (J 12, 44–50) zawierająca wezwanie Chrystusa do przyjmowania z wiarą Jego słowa w istocie stawia nas wobec wiary Maryi będącej wzorem przyjmowania słowa Bożego.

Jak mogliśmy zauważyć w przytoczonych wyżej tekstach, otwarcie na słowo Boże wiąże się w życiu Matki Najświętszej z innym aspektem tej samej postawy, a mianowicie z *zachowywaniem* słowa Bożego wiarą. Tu również Maryja jest dla Kościoła przykładem, czego świadectwo dają paschalne teksty *Collectio*. W śpiewie przed Ewangelią trzeciego formularza paschalnego zawarte są słowa z Łk 2, 19 w formie bezpośredniego zwrócenia się do Maryi: „błogosławiona jesteś, Dziewico Maryjo, która zachowywałaś słowo Boże, rozważając je w swoim sercu”²⁴. Słowa te dopełniają charakterystykę postawy Maryi wobec rzeczywistości Bożego objawienia. Maryja bowiem nie tylko z wiarą przyjmuje słowo Boże, ale także „zachowuje” je i „rozważa w sercu”. W Adhortacji Apostolskiej *Marialis Cultus*, w której papież Paweł VI chce „rozważyć szczególny aspekt związków zacho-

²⁰ S. Augustinus, *De sancta virginitate*, 3. 3 [w:] *Enchiridion Marianum Biblicum Patristicum*, red. D. Casagrande, Poliglotta Vaticana, Roma 1974 (= EM), n. 889, (= PL 40, 397-398); por. także: Id., *Sermo Denis*. 7 [w:] EM n. 967, (= PL 46, 937-938).

²¹ RM 20.

²² RM 20.

²³ RM 20.

²⁴ ŚpEw, 3fpC.

dzących pomiędzy Maryją a liturgią”, czyli pragnie dociec, w jaki sposób Maryja stała się wzorem ducha pobożności, w którym Kościół zarówno czci, jak i przeżywając wyraża Boskie tajemnice²⁵, temat wiary Maryi został podjęty także i w tym aspekcie. Papież wyjaśnia, odwołując się do soborowego nauczanie, iż „to, że Maryja Dziewica może być wzorem w tej dziedzinie. Wynika stąd, że Kościół uważa Ją za najznakomitszy wzór i świadectwo wiary, miłości i doskonałego zjednoczenia z Chrystusem”²⁶. Dlatego też pierwsza postawa Maryi, jaką papież rozważa, ujęta jest w obrazie „Dziewicy słuchającej”. Określenie to wiąże się z faktem, że Maryja „z wiarą przyjęła słowo Boże”. Z wiarą, dodaje papież, „która była dla Niej warunkiem i drogą do Bożego macierzyństwa”, „która była dla Niej przyczyną szczęścia i która użyczyła Jej pewności, że będzie spełniona obietnica zawarta w słowach Elżbiety”; „z wiarą, z jaką Ona, spełniając główną rolę i będąc szczególnym świadkiem Wcielenia Chrystusa, przechowywała wspomnienie Jego pierwszego dzieciństwa, którego wydarzenia rozważała w swoim sercu”²⁷. Zdaniem papieża Jana Pawła II, to „zachowywanie” i „rozważanie” słowa Bożego sprawiło, że Kościół „od pierwszych chwil »patrzył« na Jezusa poprzez Maryję”²⁸. W tym miejscu należy także dodać, że idea zachowywania słowa Bożego przez wiarę łączy się ściśle z „posłuszeństwem wiary”, którego „Maryja jest pierwszym i najbardziej świetlanym wzorem”²⁹. Katechizm doda, że Maryja jest tego posłuszeństwa wiary „najdoskonalszym urzeczywistnieniem”³⁰.

Kościół nie tylko uczy się od Maryi, jak *przez wiarę* przyjmować i zachowywać słowo Boże. Wiara Maryi jest wzorem dla Kościoła również w jego dziele sakramentalnym. W otrzymanym nakazie głoszenia Ewangelii: „Nauczajcie wszystkie narody”, zawarte było także postanie sakramentalne: „udzielając im chrztu w imię Ojca i Syna i Ducha Świętego” (Mt 28, 19). *Słowo Boże i wiara*, o których mówimy, przygotowują do przyjęcia sakramentu³¹. Jednocześnie: „Sakramenty wiarę nie tylko zakładają, lecz za pomocą słów i rzeczy dają jej wzrost, umacniają ją i wyrażają. Słusznie więc nazywają się sakramentami wiary”³². W prefacji drugiego formularza paschalnego *Collectio* powiedziane jest, że „w sakramentach Kościoła mistycznie odnawiają się zdarzenia, które w całej prawdzie przeżyła Maryja”³³. Na wzór Maryi „Kościół, płodna dziewica rodzi w wodach chrztu dzieci, które

²⁵ MC 16.

²⁶ *Ibidem*.

²⁷ MC 17.

²⁸ RM 26.

²⁹ RM 29.

³⁰ KKK 144.

³¹ Por. *ibidem*, 1122.

³² KL 59; por. także KKK 1122–1126.

³³ Pr, 2fpC.

się poczęły z wiary i Ducha Świętego”. Wiara Maryi jest więc wzorem dla Kościoła, który z wiary rodzi nowe dzieci Boże. Mamy tu zatem wskazanie na wiare, która przyczynia się do „nowego życia”, czyli podkreślenie jej wymiaru zbawczego. Dotykamy w ten sposób szerokiego i teologicznie ważnego zagadnienia w odniesieniu do wiary Matki Najświętszej, które najczęściej podejmowane było w kontekście paralelizmu Maryja – Ewa. Pierwszym, który w tym kontekście wskazał na odkupieńczy wymiar wiary Matki Jezusa, był św. Justyn³⁴. Św. Ireneusz nazwał Maryję „przyczyną zbawienia”, gdyż to, co Ewa związała swoją niewiernością, Maryja rozwiązała swoją wiarą³⁵. Według Tertuliana, wiara Maryi zmazuje grzech Ewy, który popełniła, dając wiarę wężowi³⁶. Podobnie ideę tę wyraził także Faustus z Riez³⁷. Przywołana nauka Ojców została podjęta we współczesnym nauczaniu Kościoła o Matce Bożej³⁸. Wiara Maryi stoi u źródeł nowego życia³⁹, u początków tej wiary Kościoła, z której on przez sakrament chrztu, rodzi nowe dzieci Boże.

Kościół w swoim *postaniu sakramentalnym*⁴⁰ wpatruje się w wiarę Maryi nie tylko wówczas, gdy celebrytuje Chrzest. Wiara Matki Najświętszej jest również wzorem dla Kościoła w przyjmowaniu Chrystusa Eucharystycznego. Właściwie, chociaż nie wprost, myśl tę oddaje antyfona na Komunię czwartego formularza paschalnego *Collectio*: „błogosławione łono Maryi Dziewicy, które nosiło Syna Ojca Przedwiecznego”⁴¹. Tekst ten odwołuje się do słów kobiety z tłumy, zapisanych w Ewangelii według św. Łukasza (por. Łk 11, 27). Maryja nazwana jest błogosławioną, gdyż cielesnie przyjęła Syna Bożego. Błogosławieństwo to zostało jednakże wypowiedziane przez Chrystusa w stosunku do tych, którzy potrafią przyjąć Go duchowo, czyli wiarą (por. Łk 11, 28). Tradycja i magisterium Kościoła jednoznacznie interpretują te słowa Jezusa jako podkreślenie wiary Maryi — bardziej błogosławionej za przyjęcie Chrystusa wiarą niż za poczęcie Go ciałem⁴². Przytoczenie tych słów w kontekście przyjmowania Chrystusa Eucharystycznego ma podwójny sens. Z jednej strony jest przypomnieniem, że w Komunii św. nie wystarczy przyjąć Chrystusa cielesnie, gdyż pełne przyjęcie to przyjęcie Go wiarą.

³⁴ Por. S. Iustinus M., *Dialogus cum Tryphone Iudaeo*, 100 [w:] EM n. 17, (= PG 6, 710–711).

³⁵ Por. S. Irenaeus, *Adversus Haereses*, 3. 22. 4 [w:] SCh 211, 439–445.

³⁶ Por. Tertullianus, *De carne Christi*. 17 [w:] EM n. 77, (= PL 2, 782).

³⁷ Por. Faustus Reiensis, *Sermo in Natali Domini*. 3 [w:] EM n. 1378, (= PL 39, 1983).

³⁸ Por. KK 56; RM 19.

³⁹ Stąd pochodzenie takich tytułów maryjnych jak: „nova Eva” — por. S. Iustinus M., *Dialogus cum Tryphone iudaeo*. 100 [w:] EM n. 17, (= PG 6, 710); S. Irenaeus, *Adversus Haereses*. 3. 22. 4 [w:] SCh 211, 439–445; Tertullianus, *De carne Christi*. 17 [w:] EM n. 77, (= CCL 2, 904–905; PL 2, 781–782); czy „viventium mater”; por. S. Epiphanius, *Panarion*. III. II. *Haereses*. 78. 18 [w:] EM n. 716, (= PG 42, 727–730).

⁴⁰ KKK 1122.

⁴¹ Ac, 4fpC.

⁴² Por. przypis 20.

Z drugiej strony jest wskazaniem na Maryję jako na wzór takiego właśnie pełnego (i w ciele i wiarą) przyjmowania Syna Bożego. Kościół zatem, sprawując Eucharystię, patrzy na wiarę Maryi jako na wzór takiej wiary, która jest konieczna, aby przyjmując Ciało Chrystusa, nastąpiła pełna komunika z Bogiem. Ale nie tylko to. Zagadnienie wiary w relacji Maryja – Kościół – Eucharystia⁴³ posiada jeszcze inny wymiar. Kościół bowiem nie tylko wzoruje się na wierze Maryi, ale wpatrzony w tę wiarę, by móc ją naśladować, widzi konieczność sakramentalnego umocnienia własnej wiary. Dlatego celebrując sakrament Eucharystii, Kościół prosi o dar takiego umocnienia. Przykładem jest modlitwa po Komunii z pierwszego formularza paschalnego *Collectio*. Prosimy w niej o utwierdzenie w nas wiary dla takiego udziału w tajemnicach zbawienia, abyśmy, wzorem Maryi, mogli osiągnąć ich owoce⁴⁴.

Przywołane powyżej teksty *Collectio* pozwalają nam widzieć Matkę Najświętszą jako uczestniczącą w wydarzeniach paschalnych Chrystusa. U podstaw tego uczestnictwa leży Jej postawa wiary, niezachwiana i niezmienna na każdym etapie historii zbawienia, w którym Ona jest obecna. W ten sposób wiara Maryi stała się wzorem dla Kościoła świadomego, że jego droga do udziału w tajemnicach paschalnych prowadzi również przez postawę wiary. Przytoczone teksty są ponadto świadectwem realizacji celu postawionego przed *Collectio*, a którym jest dążenie do zapełnienia luki powstałej między rozwiniętą doktryną maryjną, a jej skromnym odbiciem w euchologii. Omawiany temat wiary Maryi jest w tym względzie dobrą ilustracją. Jak mogliśmy się przekonać, w tradycji Kościoła tematyka ta obecna była od samego początku, a podniesiona na nowo przez Sobór Watykański II, swoje doktrynalne dopełnienie znalazła w ostatnim wielkim maryjnym dokumencie Kościoła, encyklice *Redemptoris Mater*. Jednocześnie w mszalnej euchologii rzymskiej, do czasu edycji *Collectio*, temat wiary Matki Najświętszej jest praktycznie nieobecny. Nieliczne i delikatne akcenty tego tematu, jakie pojawiły się w Sakramentarzu Gregoriańskim⁴⁵, nie trafiły w ogóle do Mszału Trydenckiego, którego euchologia nie mówi praktycznie nic, co w sposób wyraźny odnosiłoby się do wiary Maryi. Nawet odnowiony Mszał Pawła VI niewiele poprawił tę sytuację, wprowadzając za ledwie jeden, aczkolwiek znaczący tekst⁴⁶.

⁴³ Relację tę omawia artykuł A. Amato, *Eucaristia* [w:] *Nuovo Dizionario di Mariologia*, Milano³ 1988 (= NDM), s. 527–541.

⁴⁴ Por. PC, 1fpC.

⁴⁵ Por. GrH 142, 1705, 3742; w innych sakramentarzach spotkać możemy jedynie bardzo skromne świadectwa tej tematyki: por. Ve 1252, 1333, 1358; także: *Sacramentarium Gelasianum Sangallense*, L. K. Mohlberg, *Das Frankische Sakramentarium Gelasianum* [w:] *Alemanischer Ueberlieferung*, Münster 1939, s. 681 (= EEFL 1713).

⁴⁶ MRI 539: jest to prefacja uroczystości Zwiastowania Pańskiego, której prezentację, zarówno struktury jak i źródeł, znajdziemy w: C. Maggioni, *Annunciazione. Storia, euologia, teologia liturgica*, B.E.L. Subsidia 56, C.L.V., Roma 1991, s. 107–113.

Adekwatność obecności tej tematyki w *lex orandi* Kościoła Rzymskiego, w stosunku do tego, jak prezentuje się ona w jego *lex credendi*, dostrzegamy dopiero w *Collectio*, szczególnie w jej euchologii paschalnej.

2. UDZIAŁ BOŻEJ RODZICIELKI W PASCHALNYM DZIELE RODZENIA „NOWYCH DZIECI BOŻYCH”

W okresie paschalnym Kościół celebrowa *nowe życie*, które jest darem Chrystusa zmartwychwstałego. Celebracja ta dotyka zasadniczego punktu misji Kościoła-Matki: rodzenia *nowych dzieci Bożych*. Kościół dopełnia tej swojej misji przez sakramenty inicjacji chrześcijańskiej: Chrzest, Bierzmowanie i Eucharystię, „*quae sacramenta paschalia sunt*”⁴⁷. Jako wzór swojego macierzyństwa Kościół widzi Najświętszą Maryję Pannę, której macierzyństwo poprzedziło i umożliwiło jego macierzyństwo. Jeśli Maryja jest „figurą” Kościoła, jak uczą Ojcowie⁴⁸, jest nią również dlatego, iż w Niej jako pierwszej dopełniły się te wydarzenia zbawcze, które Kościół celebrowa dzisiaj w sakramentach inicjacji chrześcijańskiej. Szerokie odbicie tej myśli teologicznej znajdujemy w paschalnych tekstach *Collectio*, głównie w formularzu *Sancta Maria, fons lucis et vitae*, który skoncentrowany jest zasadniczo wokół tematyki macierzyństwa Kościoła na wzór Maryi.

Tekstem, który najbardziej dosłownie i całościowo podejmuje i wyraża tę ideę, jest prefacja wspomnianego formularza. Pierwsze wersety embolizmu prefacji formułują wspomnianą tu kluczową myśl, że z Bożego postanowienia wydarzenia z historii zbawienia przeżyte przez Maryję Dziewicę w mistyczny sposób odnawiają się w sakramentach Kościoła. Następnie, konsekwentnie do tej idei, przedstawione są kolejne sakramenty inicjacji chrześcijańskiej, w których realizuje się macierzyńska rola Kościoła na wzór Dziewicy i Matki, Maryi⁴⁹. Idea tu wyrażona posiada bardzo szeroką bazę w tradycji Kościoła, szczególnie patrystycznej. Kościół, dziewica i matka zarazem, w swoim paschalnym dziele rodzenia do *nowego życia* jedyny wzór, jaki posiada, to Dziewica i Matka, Maryja⁵⁰. Wszystko zatem, czego Kościół w tym dziele dokonuje, czyni to na podobieństwo Maryi⁵¹. Świadectwa tej teologii znajdujemy również w euchologii sakramentów inicjacji

⁴⁷ *Collectio*, I, 61.

⁴⁸ Por. np.: S. Ambrosius, *Expositio Evang. Sec. Luc.*, Lib. II, 7, CCL 14, 33, (= PL 15, c. 1555).

⁴⁹ Por. Pr, 2fpC.

⁵⁰ Por. S. Augustinus, *De sancta virginitate*, Lib. 1, 6, 6, PL 40, c. 399; Id, *Sermo* 213, 7, PL 38, c. 1064.

⁵¹ Por. S. Caesarius Arelatensis, Homilia 3, *De Paschate*, EM n. 1541, (= PL 67, c. 1048).

chrześcijańskiej posługującej się terminologią właściwą dla mariologii⁵². Także we współczesnym nauczaniu Kościoła i we współczesnej mariologii podejmowana jest i rozwijana nauka o Kościele, który w swych sakramentach inicjacji przedłuża dziewicze macierzyństwo Maryi⁵³.

Teologia tak wyrażonej relacji Maryja – Kościół opiera się na idei duchowego macierzyństwa Maryi. *Collectio* przywołuje fundamentalny dla tego tematu tekst biblijny, scenę pod Krzyżem, opisaną przez św. Jana (J 19, 25–27). Tekst ten przytoczony jest jako czytanie ewangeliczne w czwartym formularzu paschalnym. W zgodnej opinii egzegetów i teologów zawarty w nim *testament z Krzyża* jest czymś więcej niż tylko prostym, wynikającym z synowskiej troski, aktem powierzenia Matki opiece umiłowanego ucznia⁵⁴. Niezależnie od faktu, że wymiar doczesny troski Jezusa o pozostawianą Matkę winien być tu także dostrzegany — co dokumentuje bogato tradycja patrystyczna i co zauważa również papież Jan Paweł II⁵⁵ — teologiczna interpretacja tego tekstu każe nam widzieć głębszy, duchowy wymiar wskazywanych tu relacji. W kontekście całej teologii janowej jawi się jako oczywiste, że pod Krzyżem Chrystusa „zostaje określone i ustanowione macierzyństwo Maryi względem ludzi” i że wyłania się ono „z całej dojrzałości paschalnej tajemnicy Odkupienia”⁵⁶. Macierzyństwo to wiąże się z rzeczywistością, która rodzi się z tajemnicy dopełnionej na Krzyżu, czyli z rzeczywistością Kościoła⁵⁷. Jezusowe słowa wypowiedziane z Krzyża objawiają Boży plan w odniesieniu do całego Kościoła: Jezus pragnie, aby Jego Matka była *matką* także i wszystkich Jego uczniów⁵⁸. Widziane w kontekście całej historii zbawienia duchowe macierzyństwo Maryi ma swoją zapowiedź w Protoewangelii⁵⁹, rodzi się z paschalnej tajemnicy Chrystusa, a realizuje w zbawczym dziele Kościoła.

Innym biblijnym tekstem mówiącym o duchowym macierzyństwie Maryi jest dwukrotnie przytoczony w formularzach paschalnych *Collectio* Psalm 86⁶⁰. Zob-

⁵² Por. GeV 444, 445, 448.

⁵³ Por. KK 64; MC 19; A. Amato, *Eucaristia*, in: NDM, 535.

⁵⁴ Por. analiza tego tekstu w mojej pracy pt. *Matka Boża w misterium paschalnym*, Warszawa 1999.

⁵⁵ Por. RM 23.

⁵⁶ RM 23.

⁵⁷ Por. S. Cipriani, *In Maria la pienezza della consacrazione* [w:] *La Madre di Dio*, 51 (1983), 13; por. także tego samego autora: *Madre nostra. II. Il fondamento biblico* [w:] NDM, 833.

⁵⁸ Por. A. Serra, *Maria secondo il Vangelo*, Brescia 1987, s. 165; w tym kontekście autor dodaje, że „tym razem to Syn stwarza Matkę” i cytuje słynny werset z *Boskiej komedii* Dantego Alighieri: „Vergine Madre, Figlia del tuo Figlio...” (Paradiso 33, 1).

⁵⁹ Interpretacja taka wiąże się z typologią Maryi jako „nowej Ewy”, w świetle której odczytywana jest scena Maryi pod Krzyżem; por. A. Serra, „*E c'era la Madre di Gesù ...*” (*Gv 2, 1*). *Saggi di esegesi biblico-mariana (1978–1988)*, Roma 1989, s. 419–420.

⁶⁰ Por. Ps. 3 i 4fpC.

razowana w nim poetycko starotestamentalna macierzyńska rola Syjonu jako „płodnej oblubienicy Jahwe” stała się figurą Kościoła, *nowego Jeruzalem*. Jednocześnie idea *nowego Jeruzalem* już od starożytności wiązana jest także z osobą Matki Najświętszej, co sprawiło, że Ps. 86 zaczął być używany w liturgii w mariologicznym odniesieniu⁶¹. Przedstawiony zatem w psalmie obraz *miasta Bożego*, Syjonu, będący figurą zarówno Kościoła, jak i Maryi mówi o ich wspólnym powołaniu do bycia *matką wszystkich ludów i źródłem wszelkiego dla nich błogostawieństwa* (por. Ps 86, 6–7). Jest to powołanie do macierzyństwa niosącego zbawienie. W przywołanej w psalmie biblijnej symbolice macierzyństwo Maryi i macierzyństwo Kościoła wzajemnie się przenikają i dopełniają.

Biblijną ilustracją spełniania się tak pojętego powołania do macierzyństwa jest inny tekst przytoczony w *Collectio*. Jest to fragment Dziejów Apostolskich wybrany jako pierwsze czytanie dla drugiego formularza paschalnego (Dz 2, 14a. 36–40a. 41–42). Opowiada on o pierwszych nawróceniach, jakie miały miejsce w dniu Pięćdziesiątnicy, po przemówieniu Piotra do tłumów. Zaprezentowany w nim początek działalności Kościoła jest syntezą wszystkich istotnych elementów jego misji. Poczynając od przepowiadania, po nawrócenie i przyjęcie sakramentów inicjacji. Tak przedstawiony opis Kościoła u początków jego działalności jest obrazem Kościoła-matki. Obecność w tym Kościele Matki Jezusa, na którą Kościół *patrzył* od początku⁶², ma wymiar znaku. W Maryi, jak w zwierciadle⁶³, odbija się ta sama rzeczywistość zbawcza, w której Ona uczestniczyła, a której teraz Kościół doświadcza w swym paschalnym dziele, poczynając od przyjęcia daru Ducha Świętego aż po rodzenie *dzieci Bożych*.

Potwierdzenie macierzyńskiego dzieła Kościoła na wzór Maryi znajdujemy w wielu tekstach eucharystycznych *Collectio*. Ich treść poszerza zarówno zakres samego pojęcia macierzyństwa, jak również, poprzez związek z celebracją eucharystyczną, pogłębia zrozumienie jego relacji z misterium paschalnym. Przykładem jest antyfona na wejście drugiego formularza. Nazywając Maryję *Matką Światłości* wprowadza nas z szeroką symbolikę paschalną, która uprzytamnia nam prawdę, że Chrystus, prawdziwa *Światłość*, zwyciężając *ciemności grzechu* darował nam *nowe życie*. Ponadto w antyfonie Maryja nazwana jest wprost wzorem (*exemplar*) Kościoła jako Dziewica i Matka. Naśladowanie zaś tego wzoru ze strony Kościoła wyraża się w „odradzaniu wierzących w czystym źródle chrzcielny”⁶⁴. W ten zwięzły sposób wskazane jest dziewicze macierzyństwo Maryi jako wzór

⁶¹ Por. J. Pascher, *Il nuovo ordinamento della salmodia nella Liturgia romana delle Ore* [w:] *Liturgia delle Ore. Documenti ufficiali e Studi*, LDC, Torino – Leumann 1972, s. 182.

⁶² Por. RM 26.

⁶³ Por. R. Cantalamessa, *Maria uno specchio per la Chiesa*, Milano 1990².

⁶⁴ Ai, 2fpC.

dziewiczego macierzyństwa Kościoła, które urzeczywistnia się w celebrowanych sakramentach. Mamy tu zatem wyraźnie nakreślone, jako zespolone i przenikające się, wszystkie trzy wymiary: paschalny, maryjny i eklezjalny.

Treść tych, tak schematycznie zakreślonych relacji, dopełnia kolekta tego samego formularza⁶⁵. Posiada ona zasadniczo tę samą bazę tematyczną, czyli paralelizm dziewiczego macierzyństwa Maryi i Kościoła. Jednakże głębiej prezentuje samą naturę i związek dwóch tajemnic: narodzenia Chrystusa z Dziewicy Maryi i odrodzenia wierzących w sakramencie Chrztu. Maryja przedstawiona jest jako rodzicielka Zbawiciela świata i „pierworodnego między wielu braćmi”, przez co Jej macierzyństwo dotyka źródeł odrodzenia każdego chrześcijanina⁶⁶. Jest tu pokazany związek Wcielenia i Odkupienia w wymiarze już dokonanego macierzyńskiego dzieła Maryi i, jako konsekwencja, ciągle dokonywanego macierzyńskiego dzieła Kościoła. Macierzyństwo przedstawione jest tu jednak w pełniejszym wymiarze niż tylko jako zrodzenie. Podobnie jak w prefacji, o której wspomnieliśmy na wstępie, gdzie mowa o Kościele, który nie tylko rodzi swoje dzieci, ale je umacnia i karmi, tak i w tej oracji Kościół przedstawiony jest jako prowadzący zrodzone przez siebie dzieci „przez życie według Ewangelii i łaskę sakramentów”⁶⁷ do upodobnienia ich do Chrystusa.

Inną jeszcze cechę macierzyństwa Kościoła, także mającą swój wzór w macierzyństwie Maryi, podaje modlitwa nad darami tego samego formularza. Modlitwa przedstawia Kościół-dziewicę, który, naśladowując (*imitans*) Matkę Chrystusa, składa ofiarę⁶⁸. Ma tu miejsce powiązanie ofiarniczej postawy Maryi, którą w Piśmie św. najpełniej obrazuje opisane przez św. Łukasza wydarzenie ofiarowania Jezusa w świątyni Jerozolimskiej (por. Łk 2, 22–38), z postawą Kościoła składającego ofiarę Eucharystyczną. Ta myśl, znana z tradycji⁶⁹, na nowo została sformułowana przez papieża Pawła VI w Adhortacji Apostolskiej *Marialis Cultus*. Papież, nazywając Maryję *Virgo offerens*, podał charakterystyczne cechy owego związku między Jej ofiarniczą postawą a postawą Kościoła, który, obchodząc Paschę Pana, składa sakramentalną ofiarę Krzyża⁷⁰. Inaczej mówiąc, postawa *Dziewicy ofiarującej* ma swoje odbicie w sakramencie Eucharystii. Zaakcentowany w oracji paralelizm dziewiczego macierzyństwa Maryi i Kościoła pozwala spojrzeć na Kościół jako na matkę, która, naśladowując Maryję, w swym macierzyństwie

⁶⁵ Por. C, 2fpC.

⁶⁶ *Generatio enim Christi origo est populi christiani, et natalis capitis natalis est corporis*: S. Leo Magnus, *Tractatus* 26, 2, CCL 138, 126, (= SCh 22bis, 138; PL 54, c. 213).

⁶⁷ C, 2fpC.

⁶⁸ Por. SO, 2fpC.

⁶⁹ Por. S. Bernardus, *Sermo* 3, *In purificatione B. Mariae*, 2, in: *Sancti Bernardi Opera Omnia*, ed. J. Leclercq, H. Rochais, IV. Romae, Editiones Cistercienses, 1966, 342, (= PL 183, c. 370).

⁷⁰ Por. MC 20.

objawia postawę ofiarniczą. Fakt, że dzieje się to głównie poprzez celebrację ofiary Eucharystycznej, jest kolejnym przykładem na to, iż macierzyństwo Kościoła spełnia się nie tylko w sakramencie Chrztu. Wszystkie paschalne sakramenty inicjacji chrześcijańskiej są tego macierzyństwa „skutecznym znakiem”, czyli w pewien sposób je objawiają i realizują zarazem, prezentując pełny jego wymiar.

Ilustracją tej prawdy o Kościele jest właśnie postać Maryi. W *Collectio*, w antyfonie na Komunię drugiego formularza paschalnego, Maryja nazwana jest *aula caelestium sacramentorum*⁷¹. Znane z tradycji określenie *caelestia sacramenta*⁷² odnosi się do tajemnic celebrowanych w sakramentach inicjacji, szczególnie do Eucharystii. Maryja, z uwagi na swój szczególny związek z całą tajemnicą zbawienia, a zatem i z tajemnicami uobecnianymi w sakramentach inicjacji, nazwana jest *przybytkiem (aula)*⁷³ tych tajemnic. Kościół zatem, sprawując sakramenty inicjacji, uobecnia te tajemnice, które znalazły „miejsce przebywania”, „zamieszkania”, czyli swój *przybytek* w osobie Matki Najświętszej.

Pragnieniem Kościoła jest, aby w całej jego działalności mającej macierzyński wymiar, znajdowały odbicie te tajemnice, które stały się udziałem życia Dziewicy Maryi. Dlatego Kościół, sprawując sakramenty, prosi o tę łaskę. W modlitwie po Komunii ze wspomnianego wyżej formularza wyrażona jest prośba o dar Ducha Chrystusowego, płynący z udziału w Eucharystii, a dokładniej, z przyjęcia Ciała Chrystusa. Kościół pragnie tego Ducha, gdyż jest świadom, że tylko On może „oświecić wszystkie Jego ścieżki”, tak jak „uświęcił całe życie Dziewicy Maryi”⁷⁴. Poprzez odwołanie się do teologii Ojców Kościoła nauczających, że przyjmowanie Ciała Chrystusa jest przyjmowaniem także Jego Ducha⁷⁵, modlitwa wskazuje na dar, jaki Kościół otrzymuje, ilekroć sprawuje sakramenty. W nuncie zstępującym sakramentalnej liturgii, Kościół zostaje otrzymuje Dar, który go uświęca i uzdalnia do pełnienia jego macierzyńskiej misji. Jest to ten sam Dar, którym wcześniej została uświęcona i uzdolniona do takiej samej misji Matka Jezusa. Darem tym jest Duch Święty.

⁷¹ Ac, 2fpC.

⁷² Por. S. Cyprianus, *Epistola ad Pompeium*, 4, PL 3, c. 1131, (= Ep. 74, PL 4, c. 412); także: Ve 108; GeV 821; GrH 541, 585.

⁷³ Por. J. Górzyński, *Matka Boża w misterium paschalnym*, Wydawnictwo Archidiecezji Warszawskiej, Warszawa 1999, 112.

⁷⁴ Por. PC, 2fpC.

⁷⁵ Por. S. Augustinus, *Sermo* 363, 3, PL 39, 1637; S. Ephraem, *Hymnus* 48, PO 30, 1, 223.

3. OTWARCIE MARYI NA DUCHA ŚWIĘTEGO WZOREM UCZESTNICZENIA W TAJEMNICY PASCHALNEJ

Pascha Chrystusa wypełnia się przez wylanie Ducha Świętego, który przez swoje, wciąż trwające przyjście pozwala światu wejść w czas Kościoła⁷⁶. W ten sposób Chrystusowe paschalne dzieło zbawienia, urzeczywistnia się w Kościele dzięki mocy Ducha Świętego, który nie tylko jest jego „współtwórcą”⁷⁷, ale i „zasadą jego życia”⁷⁸. Kościół zatem jako wspólnota zbawienia ożywiana przez Ducha Świętego na każdym etapie i w każdym momencie swojej działalności doświadcza Jego mocy. Tę właśnie prawdę wyraża wspomniana wyżej modlitwa po Komunii, kiedy mówi o Duchu Świętym, który „oświeca wszystkie ścieżki Kościoła”⁷⁹. Jednakże ta sama modlitwa zwraca uwagę na fakt, że rzeczywistość ta, właściwa Kościołowi, ma swój pierwowzór w osobie Maryi i jest tego pierwowzoru niejako odbiciem. Ten sam bowiem Duch Święty, który prowadzi Kościół na *wszystkich* etapach jego działalności, wcześniej „uświęcił *całe* życie Dziewicy Maryi”⁸⁰. Doświadczenie *tego samego* Ducha w tym samym *całościowym* wymiarze sprawia, że Kościół w osobie Matki Najświętszej znajduje odbicie *tej samej* rzeczywistości zbawczej, która w Maryi już się dokonała, a którą Kościół ciągle przeżywa i pragnie osiągnąć⁸¹. Jak z tego wynika, zasadą związku Maryi z Kościołem jest *ten sam* Duch Święty, który prowadzi *całe* dzieło zbawienia. Wśród analizowanych przez nas tekstów znajdujemy wiele odniesień do tej prawdy⁸². Jednocześnie teksty te wskazują na inne prawdy, jakie wynikają z faktu tak szczególnej relacji między Maryją i Kościołem.

Pierwszą z nich i fundamentalną jest prawda o uczestnictwie Maryi w tych tajemnicach, w których uczestniczy Kościół. Są to bowiem w istocie *te same* tajemnice, gdyż ich sprawcą jest *ten sam* Duch Święty. Prawda leży u podstaw wszystkich tych treści, które w odniesieniu do relacji Maryja – Kościół wyrażone są w studiowanych przez nas tekstach. Fakt uczestniczenia Maryi w tajemnicy Kościoła traktowany jest tu jako oczywisty, a charakteryzuje się go poprzez wskazanie na Osobę Ducha Świętego. Analizowane teksty, które prawdę tę o obecności Maryi w życiu Kościoła niejako zakładają, koncentrują się raczej na opi-

⁷⁶ Por. KKK 731–732.

⁷⁷ Por. Y. M.-J. Congar, *Wierzę w Ducha Świętego*, t. II, Warszawa 1995, s. 11.

⁷⁸ KKK 809.

⁷⁹ PC, 2fpC.

⁸⁰ *Ibidem*.

⁸¹ Por. KL 103.

⁸² Podkreślenie faktu działania *tego samego* Ducha Świętego znajdujemy w takich tekstach jak: C, 2fpC; EwB, 2fpC; Pr, 2fpC; PC, 2fpC; C, 3fpC; PC, 3fpC; Pr, 4fpC.

sywaniu, w jaki sposób obecność ta się wyraża. Przede wszystkim jednak podkreślają to, co z faktu tej obecności wypływa dla Kościoła. Reasumując, możemy powiedzieć, że teksty wskazują tu na podwójne ubogacenie Kościoła obecnością Maryi. Z jednej strony jest Ona *przyczyną* obdarowania Kościoła darem Ducha, z drugiej jest *wzorem* otwarcia się na ten Dar i współpracy z Nim. Przyjrzyjmy się, jak teksty paschalne *Collectio* oddają ten podwójny wymiar obecności Maryi w tajemnicy Kościoła.

We fragmencie Dziejów Apostolskich opisującym wydarzenie Pięćdziesiątnicy zaznaczono obecność Maryi (Dz 1, 14). Fragment ten w paschalnych tekstach *Collectio* jest wielokrotnie przywołany⁸³. Pokazuje on Maryję obecną w pierwszej wspólnocie Kościoła, na którą to wspólnotę zstępuje Duch Święty. Sam tekst biblijny ogranicza się jedynie do wskazania na obecność Matki Jezusa w tak ważnym dla Kościoła wydarzeniu jak przyjęcie daru Ducha Świętego. Jednakże teksty eucharystyczne dają teologiczną wykładnię tego faktu. W kolekcie trzeciego formularza mowa jest o „napełnieniu darami Ducha Świętego Najświętszej Panny modlącej się razem z Apostołami”⁸⁴. Następnie oracja wyraża prośbę o wstawiennictwo Maryi w „napełnieniu nas także tym samym Duchem”. W ten sposób Matka Najświętsza pokazana jest jako *przyczyna* obdarowania nas Duchem Świętym. Ta, która pierwsza przyjęła dar Ducha, teraz przyczynia się do napełniania Kościoła tym samym Darem. Starożytne przedstawianie sceny zstąpienia Ducha Świętego w postaci ognia, wpraw na Maryję, a dopiero od Niej na Apostołów⁸⁵, jest, jak się wydaje, wyrażeniem tej właśnie prawdy. Maryja, która jako pierwsza przyjęła Ducha Świętego, stała się *przyczyną* przekazania Go innym. W ten sposób Matka Jezusa obecna w Wieczerniku zaznacza niejako *charakter* swojej obecności w Kościele. Kościół bowiem, który w swoich członkach otwiera się ciągle na dar Ducha Świętego, dla otrzymania tego Daru nieustannie odczuwa potrzebę Jej wstawiennictwa i o takie wstawiennictwo się modli⁸⁶. Ponadto myśl ta posiada w analizowanych tekstach swoje rozwinięcie. Znajdujemy tu bowiem nie tylko prośbę o wstawiennictwo Maryi dla otrzymania daru Ducha Świętego. Zawarte są tu również prośby o wsparcie ze strony Matki Najświętszej, by przyjęty Dar przyniósł określone owoce. W modlitwie po Komunii trzeciego formularza, tuż po prośbie o odnowienie nas przez dar Ducha Świętego wyrażona jest następna, o to, „abyśmy z *pomocą* Najświętszej Dziewicy przyczyniali się do zgody i pokoju braci”⁸⁷. Z kolei w kolekcie czwartego formularza, po anamnetycznej wzmiance

⁸³ Por. Ai, 3fpC; C, 3fpC; 1Cz, 3fpC; Ai, 4fpC; C, 4fpC; 1Cz, 4fpC.

⁸⁴ C, 3fpC.

⁸⁵ Por. A. Amato, *Spirito Santo* [w:] NDM, 1347.

⁸⁶ Por. C, 3fpC.

⁸⁷ PC, 3fpC.

o zesłaniu Ducha Świętego na Apostołów trwających na modlitwie razem z Maryją, zawarte jest błaganie, „abyśmy za Jej *wstawiennictwem* wiernie służyli Bożemu majestatowi i chwałę Jego imienia rozszerzali słowem i przykładem”⁸⁸. W obu przypadkach zastosowany został ten sam potrójny schemat. Wpierw wskazano moc Ducha Świętego jako podstawę wszelkiego zbawczego działania. Następnie wyrażono prośbę o *wstawiennictwo* (przyczynę) Matki Najświętszej. Wreszcie określono cel naszego zaangażowania. Z jednej więc strony mamy odwołanie się do konkretnego wydarzenia zbawczego — Pięćdziesiątnicy, z drugiej natomiast, określoną postawę Kościoła, która z udziału w tym wydarzeniu wynika — apostołskie zaangażowanie. Matka Najświętsza jako szczególna uczestniczka tego wydarzenia, jak i wszystkich wydarzeń zbawczych z misterium paschalnym włącznie, wzywana jest jako *wspomożycielka* w apostołskim dziele, którego centrum przepowiadania stanowi właśnie misterium paschalne.

W potrójnej relacji Duch Święty – Maryja – Kościół paschalne teksty *Collectio* znacznie szerzej niż jako *wspomożycielkę* pokazują Maryję jako *wzór*. W tym kontekście jest Ona przede wszystkim wzorem dla Kościoła w otwarciu się na działanie Ducha Świętego. Wspomniane wyżej liczne odwołania do Jej obecności w *Wieczniku* w gronie Apostołów oczekujących zstąpienia obiecanego *Pocieszyciela* (Dz 1, 14), są faktycznie podkreśleniem tej właśnie prawdy. Maryja jest obecna w tej wspólnoty jako *Ta*, która już uprzednio została napełniona *Duchem Świętym*. Jest Jego *Oblubienicą* wykazującą pełną uległość rozumu i woli⁸⁹. Jest zatem *wzorem* otwarcia się na Jego działanie. Kościół patrzy na Nią jako na *Tę*, którą może i powinien naśladować w poddaniu się Jego mocy. W sposób dosłowny formułuje tę myśl modlitwa nad darami trzeciego formularza, wyrażając prośbę, „abyśmy gorliwie naśladowując Najświętszą Pannę, byli ulegli głosowi Ducha Świętego”⁹⁰.

Otwarcie się na działanie Ducha Świętego w życiu Kościoła, podobnie jak w życiu Maryi, uzdalnia do wypełniania własnego powołania i misji. W tekstach *Collectio* znajdujemy wiele przykładów, które wiążą możliwość osiągnięcia określonych celów wynikających z powołania Kościoła, z darem Ducha Świętego jako uzdolnieniem do właściwych zadań. Jednocześnie jako szczególne wsparcie na tej drodze wskazywany jest przykład Matki Najświętszej. Niektóre teksty próbują uchwycić misję Kościoła w wymiarze całościowym, inne zaś wskazują na konkretne postawy. Większość z nich nawiązuje jednak wprost do wydarzenia Pięćdziesiątnicy, które najpełniej wiąże wszystkie trzy tematy: Duch Święty – Maryja – Kościół.

⁸⁸ C, 4fpC.

⁸⁹ Por. RM 26; także KO 5.

⁹⁰ SO, 3fpC.

W *Dziejach Apostolskich* postawa uczestników tego wydarzenia określona została jako jednomyślne trwanie na modlitwie” (por. Dz 1, 14). *Euchologia Collectio*, odnosząc się do tej postawy, wskazuje na uczestniczącą w wydarzeniach Wieczernika Matkę Jezusa jako na *wzór modlitwy i miłości*⁹¹. Wskazanie na tę Jej postawę podkreśla fakt, że przyjmowany dar Ducha Świętego winien zao-wocować w Kościele taką samą postawą. Interpretację taką znajdujemy w prefacji trzeciego formularza, która mówi o „cudownym wzorze (*mirabile exemplum*) zgody i modlitwy⁹², jaki Bóg nam dał w rodzącym się Kościele. Tekst przedstawia Maryję jako *modlącą się* w oczekiwaniu na przyjście Chrystusa i obiecanego Pocieszyciela. Przypomina, że Jej postawa modlitwy poprzedza zarówno tajemnicę Wcielenia, jak i Zesłania Ducha Świętego. Ponadto prefacja zaznacza, że w obu tych tajemnicach Maryja doznaje szczególnego działania Ducha Świętego. W konkluzji pada stwierdzenie, że Najświętsza Dziewica jako „czuwająca na modlitwie i płonąca miłością, stała się *wzorem* Kościoła, który ubogacony darami Ducha, czujnie oczekuje drugiego przyjścia Chrystusa”⁹³. Zaakcentowanie tu *modlitwy* i *miłości* można odczytać jako próbę ujęcia całości tej postawy, która winna charakteryzować Kościół od dnia Pięćdziesiątnicy aż do Paruzji. Cechy te bowiem przynależą do istoty *actio* i *contemplatio* Kościoła, które określają niejako pełnię jego powołania. Wynikają stąd dwie ważne prawdy. Po pierwsze, że Kościół realizuje *całą* swoją misję wyłącznie w mocy Ducha Świętego i po drugie, że wzorem dla Kościoła w tej realizacji jest Matka Jezusa.

W wymiarze nieco bardziej konkretnym identyczna myśl została wyrażona w kolekcje tego samego formularza⁹⁴. W części anamnetycznej tej oracji znajdujemy jednoznaczne odwołanie do Wieczernika Zielonych Świąt i napełnienia Maryi darami Ducha Świętego. Ponadto przypomniana jest Jej postawa modlitwy w łączności z Apostołami. Część prekatywna natomiast, odwołując się do tych faktów, wyraża prośbę, abyśmy napełnieni Duchem Świętym, za wstawiennictwem Maryi, „mogli trwać jednomyślnie na modlitwie i nieść braciom dobrą nowinę o zbawieniu”⁹⁵. Mamy tu zatem wszystkie te elementy, które jako istotne dla wypełnienia powołania Kościoła, wskazane zostały w omawianej wcześniej prefacji: wiodąca moc Ducha Świętego, pośrednictwo Maryi (w tym wypadku jako wstawiennictwo, a nie jako wzór) i określony cel. Ten ostatni przedstawiony jest w tym samym podwójnym wymiarze — modlitwy (*contemplatio*) i działania (*actio*). Właśnie *działanie* jest tu ujęte konkretniej niż w prefacji, poprzez okreś-

⁹¹ Por. C, 3fpC; Pr, 3fpC.

⁹² Pr, 3fpC.

⁹³ *Ibidem*.

⁹⁴ Por. C, 3fpC.

⁹⁵ *Ibidem*.

lenie jego wyraźnie apostołskiego charakteru jako „niesienie braciom dobrej nowiny o zbawieniu”.

Zaakcentowane w tym ostatnim tekście apostołskie zaangażowanie Kościoła wynika wprost z udziału w tajemnicach paschalnych i za cel ma doprowadzanie do udziału w tych tajemnicach. Wiążą się one bowiem ściśle z treścią „dobrej nowiny o zbawieniu”. Dlatego Kościół dla wypełnienia swej apostołskiej misji winien dążyć do coraz bardziej pogłębionego udziału w tajemnicach paschalnych. Jest to jego stałe dążenie wynikające także z jego apostołskiego powołania. Teksty *Collectio*, które w kontekście wydarzeń paschalnych mówią o misji apostołskiej Kościoła, wskazują na Matkę Jezusa jako na poprzedniczkę Kościoła w dziele apostołowania⁹⁶. Racją przyjęcia takiego określenia jest Jej szczególny związek z Osobą Ducha Świętego, który to związek zdecydował też o Jej szczególnym udziale w tajemnicach paschalnych. Ilekroć zatem Kościół głosi „dobrą nowinę o zbawieniu”, uobecniając tajemnice paschalne, czyni to, naśladując Maryję, w której życiu już wcześniej ten sam Duch Święty tajemnice te uobecnił⁹⁷. W ten sposób Matka Najświętsza stała się dla Kościoła przykładem takiego otwarcia się na działanie Ducha Świętego, które sprawia, że Kościół również dostępuje w swoich członkach udziału w misterium paschalnym. Tajemnica, w której mocą Ducha Świętego udzielane są owoce misterium paschalnego Chrystusa, w tradycji i nauce Kościoła określana jest mianem „ekonomii sakramentalnej”⁹⁸. Studiowane teksty podejmują teologię będącą treścią tego pojęcia i prezentują ją w odniesieniu do tajemnicy Maryi.

W Maryi dar Ducha Świętego zaowocował przyjęciem Syna Bożego. Można zatem powiedzieć, że dar ten uobecnił się w Niej na sposób sakramentalny⁹⁹. Jako „ocieniona Duchem Świętym” i nosząca w dziewiczym łonie „Syna Ojca Przedwiecznego”, który jest *Sakramentem Ojca*¹⁰⁰, Maryja może być nazwana „świętynią niebieskich sakramentów (*aula caelestium sacramentorum*)”¹⁰¹. Znaczy to, że jest Ona *przybytkiem* tych tajemnic paschalnych, które Chrystus Pan mocą swego Ducha uobecnia w sakramentalnej liturgii Kościoła¹⁰². W *Collectio*, podobnie jak w tradycji patrystyczno-liturgicznej, wyrażenie *caelestia sacramenta* związane jest

⁹⁶ Por. Pr, 4fpC.

⁹⁷ Por. *ibidem*.

⁹⁸ Por. KKK 1076.

⁹⁹ Stała się matką Syna Bożego, który jest „pierwotnym i źródłowym sakramentem zbawienia”, jest „wielkim sakramentem Boga i spotkania ludzkości z Bogiem”, oraz „źródłem i fundamentem sakramentów”: Por. A. Cuva, *Gesù Cristo* [w:] NDL, 630–631; także, KKK 1120.

¹⁰⁰ *Collectio*, I, 66.

¹⁰¹ Ac, 2fpC.

¹⁰² Por. cały pierwszy dział pt. *Ekonomia Sakramentalna*, z drugiej części Katechizmu: KKK 1076–1134.

z tajemnicami celebrowanymi w sakramentach inicjacji chrześcijańskiej¹⁰³. Stąd też znajdujemy tu powiązanie Maryi z każdym z tych trzech sakramentów. W odniesieniu do każdego z nich zachowany jest także podobny schemat prezentacji: Kościół, na wzór Maryi, za sprawą Ducha Świętego doświadcza łaski właściwej dla danego sakramentu.

Najbardziej charakterystyczna i najszerzej opisana została wspólna dla Kościoła i Matki Najświętszej cecha rodzenia z wiary i z Ducha Świętego¹⁰⁴. Jest to ta cecha, która decydowała w tradycji o podkreślaniu podobieństwa Maryi i Kościoła. Tajemnica tu wyrażona wiąże się z sakramentem Chrztu, w którym Duch Święty dokonuje w Kościele tego samego misterium „poczęcia Chrystusa”, którego dokonał w Maryi. Wspomniane „rodzenie z Ducha” wiąże ze sobą tak często zestawiane wspólnie w paschalnych tekstach *Collectio* tajemnice Wcielenia i Pięćdziesiątnicy. W obu przypadkach obecność Maryi ukazuje drogę „narodzin z Ducha”¹⁰⁵.

Dla zrodzonych w Chrztwie „z wody i z Ducha” Kościół pragnie takiego umocnienia Duchem Świętym, jak umocniona Nim była Matka Najświętsza. Dlatego wpatrzony w Jej przykład, w sakramencie Bierzmowania namaszcza swoje dzieci z nadzieją, że Duch Święty zstąpi na nich równie szczerobliwy (*munificus*), jak hojnie napelnił Najświętszą Dziewicę¹⁰⁶.

Wreszcie Kościół pragnie wprowadzić swoje dzieci w pełnię misterium paschalnego. Dlatego celebruje sakrament Eucharystii, w którym „zastawia dla nich stół, gdzie karmi ich niebiańskim chlebem, Jezusem Chrystusem naszym Panem, którego Dziewica Maryja zrodziła na życie świata”¹⁰⁷. Kościół składa tę ofiarę eucharystyczną Ojcu, naśladując Matkę Chrystusa i prosząc, aby jednoczył go i ożywił Duch Święty¹⁰⁸. Jest to radosna ofiara Kościoła, w której wyraża się prośba o uległość, na wzór Maryi, głosowi Ducha Świętego¹⁰⁹. Kościół zatem po to karmi nas Ciałem Chrystusa, abyśmy, przyjmując je, zostali napełnieni Duchem Świętym, który pokieruje i uświęci nasze życie tak, jak kierował i uświęcił życie Dziewicy Maryi¹¹⁰. Jest to owocem naszego udziału w misterium paschalnym Chrystusa, w którym uczestniczymy, otwierając się na działanie Ducha Świętego, na wzór Najświętszej Dziewicy.

¹⁰³ Por. Ac, 2fpC.

¹⁰⁴ Por. Pr, 2fpC; EwB, 2fpC.

¹⁰⁵ Por. RM 24.

¹⁰⁶ Pr, 2fpC.

¹⁰⁷ *Ibidem*.

¹⁰⁸ Por. SO, 2fpC.

¹⁰⁹ Por. SO, 3fpC.

¹¹⁰ Por. PC, 2fpC.

4. POSTAWY MARYI WZOREM DLA KOŚCIOŁA CELEBRUJĄCEGO TAJEMNICE PASCHALNE

Po prezentacji różnych porządków, w których paschalne teksty *Collectio* pozwalają nam widzieć Maryję jako obecną w misterium paschalnym Chrystusa, można postawić pytanie: co wynika dla nas w fakcie tej obecności? Inaczej mówiąc, nasuwa się problem znaczenia, jakie ów fakt, że Matka Jezusa jest szczególną uczestniczką tajemnic paschalnych, ma dla Kościoła celebrującego te tajemnice. Chcąc na tak postawioną kwestię odpowiedzieć, postaram się w tym ostatnim punkcie wydobyć z całości omawianych zagadnień te myśli, które w liturgiczno-pastoralnym życiu Kościoła mogą posłużyć za wskazania na drodze do coraz pełniejszego udziału w misterium paschalnym, na wzór Maryi.

W klasycznym ujęciu relacji Maryja-Kościół, Matka Najświętsza prezentowana jest w podwójnym wymiarze: jako Wspomożycielka i jako wzór. W studiowanych tekstach, jak o tym wspomnieliśmy już wyżej, obraz Maryi jako orędującej za nami jest wprawdzie obecny, nie stanowi on jednak zasadniczo „nowego” punktu odniesienia dla tych treści, które wiążą się z naszym udziałem w misterium paschalnym¹¹¹. Znacznie mocniej jest tu zaakcentowana Jej postawa postrzegana jako wzór dla Kościoła celebrującego misterium paschalne. Zatrzymamy się zatem głównie na tym zagadnieniu.

„Chrystus oznacza i urzeczywistnia w liturgii Kościoła przede wszystkim swoje misterium paschalne”¹¹². Owoce tego misterium paschalnego Chrystusa udzielane są w celebracji liturgii sakramentalnej Kościoła¹¹³. Stają się one dostępne przez wiarę, którą zakładają sakramenty¹¹⁴, jako przygotowującą do ich przyjęcia¹¹⁵. W liturgicznym czasie Okresu Wielkanocnego, „kiedy to Kościół z weselem i radością obchodzi tajemnicę paschalną”¹¹⁶, pojawia się szczególna potrzeba

¹¹¹ Mam tu na myśli „nowość” Jej opiekuńczej roli w stosunku do Kościoła. Co nie znaczy, że Maryja jako Wspomożycielka i Orędowniczka nie jest w *Collectio* prezentowana w kontekście tajemnicy paschalnej. W studiowanych bowiem tekstach euhologijnych widzieliśmy Maryję także jako: przyczyniającą się do naszego szczęścia wiecznego — C, 1fpC; przyzywającą Pocieszyciela — Pr, 3fpC; wstawiającą się za nami, abyśmy trwali na modlitwie i głosili zbawienie — C, 3fpC; pomoc w budowaniu zgody i pokoju — PC, 3fpC; wstawienniczkę w wiernej służbie Bożemu Majestatowi i w szerzeniu chwały Jego imienia — C, 4fpC; wsparcie Kościoła we wzroście w liczbę i cnoty — SO, 4fpC; wspierającą przez modlitwę w głoszeniu Chrystusa — Pr, 4fpC. Wszystkie te cechy mają co prawda paschalny kontekst, jednakże wpisują się w bogato prezentowaną w modlitwie Kościoła rolę Maryi jako Wspomożycielki i Opiekunki.

¹¹² Por. KKK 1085.

¹¹³ Por. KKK 1076.

¹¹⁴ Por. KL 59.

¹¹⁵ Por. KKK 1122.

¹¹⁶ *Collectio*, I, 61.

i okazja do podkreślenia postawy wiary stanowiącej warunek otwarcia się na łaskę zbawienia. Dlatego też czas, kiedy Kościół „celebruje paschalne sakramenty wtajemniczenia chrześcijańskiego”¹¹⁷, czyli ofiaruje „skarby życia Bożego”¹¹⁸, które stają się nam dostępne przez wiarę, jest jednocześnie czasem domagającym się w sposób szczególnie podkreślenia znaczenia wiary na naszej drodze do zbawienia. Podjęcie tego tematu w paschalnych formularzach *Collectio* wydaje się zatem bardzo istotne. Nie tylko zresztą dlatego, że temat wiary doskonale koresponduje z tematyką właściwą dla tego okresu liturgicznego. Przede wszystkim bowiem teksty *Collectio*, podejmując ten temat, pomagają nam pogłębić zrozumienie wiary, a co za tym idzie, pomagają lepiej otworzyć się na celebrowane tajemnice. Jest to tym bardziej istotne, że są to teksty przeznaczone do celebracji Mszy świętych o Matce Bożej, którą Kościół zawsze zaliczał do najwspanialszych „świadców wiary”¹¹⁹ i od której tej postawy się uczył. W ten sposób obok licznych świadectw patrystycznych i Magisterium, które podejmują nieustannie tematykę wiary Maryi jako wzoru do naśladowania dla całego Kościoła¹²⁰, pojawiają się również teksty liturgiczne — euchologiczne i biblijne — w których temat ten jest wyrażony na sposób właściwy dla liturgii. Znaczy to, że teksty *Collectio* mówiące o wierze Maryi jako postawie do naśladowania koniecznej dla przyjęcia tajemnic zbawienia, obok wzbogacenia *lex credendi* Kościoła ubogaciły także jego *lex orandi*. W ten sposób prawda ta znalazła nową, liturgiczną formę wyrazu. Stała się przez to dla Kościoła celebrującego paschalne misterium zbawienia nie tylko pomocą do głębszego zrozumienia samej tajemnicy paschalnej, lecz także szczególnym wsparciem do otwarcia się na przyjęcie jej owoców.

Tak jak postawa wiary Maryi jest dla Kościoła celebrującego misterium paschalne wzorem otwarcia się na nie i przyjęcia jego owoców, tak Jej postawa otwartości na Ducha Świętego stanowi dla Kościoła wzór „zbawczego dialogu”¹²¹, w którym Kościół uczestniczy, ilekroć celebruje misterium paschalne. „Podwójny wymiar liturgii chrześcijańskiej jako odpowiedzi wiary i miłości na „błogosławieństwa duchowe”, którymi obdarza nas Ojciec”¹²² jest wyraźnie dostrzegalny w zaprezentowanej w studiowanych tekstach postawie Maryi jako otwartej na Ducha Świętego. Kościół, patrząc na Maryję jako na przykład poddania się działaniu Ducha Świętego, może dostrzec w Niej wzór „zbawczego dialogu”, w który on sam najpełniej wkracza w chwili celebrowanego w liturgii misterium pas-

¹¹⁷ *Ibidem*.

¹¹⁸ KKK 1212.

¹¹⁹ KKK 165.

¹²⁰ Wśród tekstów Magisterium Kościoła por.: KK 64; MC 17, 57; RM 21, 37, 48.

¹²¹ B. Nadolski, *Liturgika*, t. I, Poznań 1989, s. 13–14.

¹²² KKK 1083.

chalnego. Zarówno bowiem soteryjny nurt uświęcenia, jak i kultyczny nurt chwały i uwielbienia dokonują się w mocy Ducha Świętego¹²³. W analizowanych tekstach mówiących o przyjmowaniu przez Kościół Ducha Świętego na wzór Maryi, oba te nurty są wyraźnie zaznaczone.

Wstępujący nurt liturgicznej ἀνάβασις określony jako „odpowiedź wiary i miłości” znajduje częściowo swoje odbicie w omówionej postawie wiary. Główne jednak zaakcentowanie tego nurtu ma miejsce wówczas, kiedy paschalne teksty *Collectio* nawiązują do wydarzeń z Wieczernika Pięćdziesiątnicy. Obecna w tych wydarzeniach Matka Najświętsza prezentowana jest jako wzór modlitwy i miłości. Jej otwarcie się na moc Ducha Świętego sprawiło, że „stała się wzorem Kościoła” jako „czuwająca na modlitwie i płonąca miłością”¹²⁴. Kościół uczy się od Niej tej postawy, ale jednocześnie otrzymuje coś więcej. Maryja bowiem włącza się czynnie w działanie Kościoła jako Ta, która „rozgrzewa miłością i wspomaga ustawiczną modlitwą”¹²⁵; przyczynia się, abyśmy napełnieni Duchem, mogli trwać w takiej samej postawie modlitwy¹²⁶. Kościół zatem w osobie Maryi otrzymuje i wzór i wsparcie w swojej postawie będącej odpowiedzią na Boże działanie. Celem tej odpowiedzi jest chwała Boża. Dlatego też Kościół, aby ten cel osiągnąć, z jednej strony naśladuje Maryję („abyśmy, gorliwie naśladując Najświętszą Pannę, byli ulegli głosowi Ducha Świętego i szukali we wszystkim Twojej chwały”¹²⁷), z drugiej uprasza Jej wstawiennictwa („abyśmy za Jej wstawiennictwem wiernie służyli Twojemu Majestatowi i chwałę imienia Twego rozszerzali słowem i przykładem”¹²⁸).

Równie czytelnie odbija się w zaprezentowanej postawie Maryi zstępujący nurt (κατάβασις) liturgicznej celebracji Kościoła. Maryja widziana jest jako Ta, która uprzedza Apostołów w ich misji, mającej na celu uświęcanie. Ona pierwsza niesie Chrystusa, który jest źródłem uświęcenia¹²⁹. Kościół kontynuuje tę misję poprzez doprowadzanie wiernych do spotkania z Chrystusem w sakramentach, w których wpatrzony w Maryję rodzi, namaszcza i karmi¹³⁰. Są to cechy właściwe dla trzech sakramentów inicjacji chrześcijańskiej, które stanowią sedno celebracji okresu paschalnego. Celebracje te są obrazem Kościoła-matki, który nie tylko rodzi, ale

¹²³ Zarówno uświęcenie jest dziełem Ducha Świętego jak i odpowiedź na nie. Odpowiedź ta, dana ze strony Kościoła, możliwa jest jedynie po uzdolnieniu do niej przez Ducha Świętego: por. B. Nadolski, *Liturgika*, t. I, *op. cit.*, s. 13–14; KKK 1083.

¹²⁴ Pr, 3fpC.

¹²⁵ Pr, 4fpC.

¹²⁶ Por. C, 3fpC.

¹²⁷ SO, 3fpC.

¹²⁸ C, 4fpC.

¹²⁹ Por. Pr, 4fpC.

¹³⁰ Por. Pr, 2fpC.

proceedi do pełnego odrodzenia w Chrystusie. Jest to dzieło uświęcania określane jako „rodzenie dla nieba” czy „doprowadzanie do podobieństwa z Chrystusem”¹³¹. Kościół pragnie tej łaski, dlatego modli się, aby Bóg w mocy Ducha Świętego „oświecił wszystkie jego ścieżki” jak „uświęcił całe życie Maryi”¹³². W tym też celu Kościół składa ofiarę z nadzieją, że wyjedna ona u Boga, aby on sam (Kościół) „nieustannie jaśniał wszelkimi cnotami”¹³³. Jest to znak, że ofiara ta przynosi „owoce życia” czyli, że przez moc Ducha Świętego zostały udzielone Boże błogosławieństwa¹³⁴.

Podsumowując, możemy powiedzieć, że Kościół celebrujący paschalne misterium zbawienia otrzymuje w osobie Maryi dwojakie wsparcie: z jednej strony włącza się Ona czynnie w celebracyjny nurt uwielbienia Boga i uświęcenia człowieka, z drugiej, uczy Kościół i pociąga swoim przykładem do jak najpełniejszego uczestniczenia w tym podwójnym nurcie jego relacji z Bogiem.

La presenza della Madonna nel mistero pasquale di Cristo
secondo l'eucologia del *Tempus Paschale*
della *Collectio Missarum de Beata Maria Virgine*.

L'eucologia mariana del tempo pasquale non è migliorata molto neanche dopo l'edizione postconciliare del *Messale Romano* di Paolo VI. Soltanto con l'edizione nel 1986 della Congregazione per il Culto Divino della *Collectio Missarum de Beata Maria Virgine*, si colma la lacuna dell'eucologia mariana nel tempo pasquale. Per celebrare le messe mariane in questo tempo liturgico la *Collectio* presenta quattro formulari completi. Per le ragioni della sua „novità” e prima di tutto per la sua importanza teologica, proprio l'eucologia di questo periodo liturgico della *Collectio* ci sembra particolarmente sostanziale. Interessante è soprattutto come l'eucologia del tempo pasquale esprime la presenza di Maria nel mistero pasquale di Cristo. Dare una risposta a questa domanda ce lo abbiamo posto come scopo del presente articolo e per raggiungere tal fine abbiamo fatto lo studio dell'eucologia di quattro formulari del tempo pasquale della *Collectio*.

Come risultato del nostro studio abbiamo potuto indicare quelli che ci sembrano i temi principali della dottrina mariana presenti nell'eucologia pasquale della *Collectio*, sulla base dei quali la Vergine Maria viene vista e celebrata come indissolubilmente legata al mistero pasquale del suo Figlio:

— Ciò che inserisce Maria di Nazaret nell'opera divina della nostra salvezza è la sua fede ed obbedienza alla volontà di Dio. Attraverso la fede Maria entra nell'opera della redenzione e grazie a questa sua virtù partecipa ad essa fino al suo momento culminante — la risurrezione. È proprio la fede che caratterizzò l'atteggiamento di Maria dall'inizio della sua partecipazione ai misteri salvifici e che nella risurrezione trova il culmine dell'esaltazione. Proprio questa fede

¹³¹ C, 2fpC.

¹³² PC, 2fpC.

¹³³ SO, 4fpC.

¹³⁴ Por. KKK 1083.

diventa un esempio per la Chiesa e per ogni credente, in ordine ad entrare nel mistero pasquale di Cristo per partecipare ai suoi frutti.

— Il ruolo specifico di Maria nella *historia salutis* è la sua maternità divina. Restando sempre madre di Gesù Figlio di Dio, dopo gli eventi pasquali, Maria diventa anche la madre dei figli di Dio nati dalla grazia della redenzione. Esercitando il suo ruolo materno nell'opera della salvezza, lo continua ogni volta che la Chiesa rende presente il mistero pasquale nella celebrazione dei sacramenti che rigenerano alla nuova vita della grazia. L'unico esempio che ce l'ha la Chiesa — vergine e madre — per svolgere questo suo compito materno è la Madonna — Vergine e Madre del Redentore.

— Nell'ambito del mistero pasquale c'è anche l'evento pentecostale dove Maria è presente come la depositaria dei doni dello Spirito Santo. Per la sua specifica relazione con la Terza Persona Divina la Vergine Santissima è diventata il modello per la Chiesa nell'accogliere e farsi guidare dallo Spirito Santo.